

Robák Ferenc

Franciaország és a V4: lehetőség vagy elszalasztott alkalom?

Franciaország és a Visegrádiak: egymásra találás a hidegháború végső szakaszában

Az Egyesült Államok a hetvenes–nyolcvanas években mindent megtett azért, hogy a szovjet birodalom összeomljon. Ugyanakkor maga sem hitt abban, hogy tevékenysége következtében a Szovjetunió oly radikálisan meggyengül, hogy elengedi közép-európai befolyási övezetét a nyolcvanas évek végére. A fejlemények annyira váratlanul érték, hogy az új demokráciák NATO-felvételét egy ideig tudatosan elodázta. Clinton elnök az 1994. januári NATO-csúcson azzal ellenezte az új demokráciák tagságát, hogy az új falak emelése konfrontációhoz vezetne az új Oroszországgal. Az Egyesült Királyság azzal volt elfoglalva, hogyan tartsa fenn egyszerre exkluzív atlanti kapcsolatait, s hozza ki a legtöbbet az európai együttműködésből, közben figyelmet fordítva az európai nagyhatalmak közötti egyensúlyra is. Közép-Európa kívül esett mindkét angolszász hatalom érdeklődésén.

Míg a NATO-tagságtól való távol tartást elsősorban stratégiai érvek alapozták meg, az Európai Közösségekbe történő felvételt főként rövid távú gazdasági érdekek indokolták. A klub tagjai ugyanis úgy gondolták, vállalataik a KGST összeomlását így is kihasználhatják, és a tőkeszegény gazdaságokban a privatizáció révén mind a viszonylag korszerűen működő vállalatokat, mind azok piacát az országok felvétele nélkül is megkapják. A térségre intenzíven egyedül az NSZK vezetése koncentrált, részben a történelmi kapcsolatok miatt, a német újraegyesítés reményében, részben pedig a hosszú távon jövedelmező gazdasági és geopolitikai előnyök kihasználása miatt.

Franciaországnak nem voltak közvetlen politikai vagy gazdasági érdekei Közép-Európában, a hidegháború éveit alatt külpolitikáját a régióra nézve csak a tágabb geopolitikai megfontolások vezették. Németország egyre növekvő gazdasági erejét az Európán belüli politikai vezető szereppel, az angol katonai szövetséggel és a történelmi francia–oroszl együttműködéssel próbálta ellensúlyozni. Mitterrand elnök a végsőig hinni akart Gorbacsovban abban, hogy a Szovjetunió soha nem adja fel a kelet-európai *status quót*, és világháború árán sem engedi el az NDK kezét: így a francia vezetés nem volt felkészülve a rendszerváltások hullámára. Megelégedett azzal, hogy a pártpolitikai kapcsolatok alapján legalábbis kulturális-nyelvi téren jelen legyen a szovjet befolyási övezetben. Szimpatizált az ellenzékkel, de kényszerűen ügyelt arra, hogy a szovjet vezetéssel szemben ne feszítse túl a húrt.

A kényszerű szovjet kötelékeket – történelmi okokból is – leginkább Lengyelország és Magyarország próbálta lerázni vagy legalábbis lazítani. Az '56-os próbálkozásokat a szovjet vezetés még vérbe fojtotta, de az utána kezdődő reformfolyamatokat, a szovjet berendezkedéstől való fokozatos távolodást késleltetni igen, ám megakadályozni már nem tudta. A stratégiai szempontból kevésbé fontos Magyarországot kényszerből (a Szovjetunió az olajválságok költségeit sem tudta fizetni) és kísérletképpen engedte tesztelni, hogy lás-sa, hogyan vezethetők be a piacgazdaság elemei a politikai egypártrendszer körülményei között (Kína is alaposan tanulmányozta a modellt), Lengyelországot viszont a végsőkéig próbálta hatalma alatt tartani.

A Szovjetunió gyors összeomlására Franciaország a közép-európai országokat illetően kettős módon reagált: egyrészt megpróbálta azokat a lehető legtávolabb távol tartani az európai közösségektől, mert jogosan tartott attól, hogy az európai családhoz való csatlakozásuk az újraegyesített Németországot erősíti. A szerzőt ebben az időben a párizsi katonai főiskolán érezhető aggodalommal arra kérték, fejtse ki egy előadás keretében, újraéled-e „Mitteleuropa”. A francia háritó magatartás a német újraegyesítés hátráltatásán túl az új demokráciák számára létrehozandó „Kelet-Európai Unió”, egy Szovjetunió nélküli KGST megvalósítására terjedt ki. Másrészt a háritás mellett a francia vezetés megpróbálta behozni a kapcsolatépítésben jelentkező hátrányát is. A rendszerváltásban élenjáró két közép-európai országnak, Lengyelországnak és Magyarországnak kivételezett kapcsolatokat ajánlott fel. Ez nemcsak abban mutatkozott meg, hogy a Quai d'Orsay kezelésében levő együttműködési alapból ez a két állam kiemelkedően profitálhatott, hanem abban is, hogy a francia gazdasági minisztérium csak ennek a két országnak nyitott keretet a demokratikus átalakítás elősegítésére. Ez lengyel viszonylatban a Francia–Lengyel Alapítvány, a magyarban a Francia–Magyar Kezdeményezések létrehozását jelentette. Céljuk egyre inkább az önkormányzati rendszer erősítésére, a frankofón szálak erősítésére irányult. Ezekre az évekre tehető a kelet-közép-európai országoknak a Frankofónia Szervezetéhez – különböző formában – történő csatlakozása is.

Az átmeneti korszak után Franciaország is beállt Kohl kancellár mögé az európai közösségeknek az új demokráciákra való kiterjesztésében. Egyetértett a regattaelvel is, vagyis hogy az új államok felkészültségüknek megfelelően egyenként csatlakozhassanak az európai családhoz (ez lassabb és fokozatosabb integrációt jelentett volna). Csehszlovákia kis késéssel, a szétválás terhével is megküzdve csatlakozott a két éltanulóhoz, s ezzel létrejött az a tömb, amelyet Visegrádi Együttműködésként ismer a világ Antall József magyar miniszterelnök kezdeményezése óta.

Kegyelmi állapot volt a kilencvenes évek elejének korszaka. A visegrádi országok a korábbi évtizedek alatt összegyűlt hatalmas energiával, a lemondásoktól sem félve vágtak neki azoknak a változásoknak, amelyek alkalmassá tehették őket a szabad európai országok közösségébe történő beilleszkedésre. Számukra mind geostratégiai, mind politikai-gazdasági-kulturális szempontból létfontosságú volt a kapcsolatok elmélyítése az európai építkezés két kulcsállamával, Németországgal és Franciaországgal. Jól átgondolt megfontolás volt az is, hogy a piacgazdaság kiépítésével együtt járó átrendeződés során a tulajdonosi struktúra a lehető legkiegyensúlyozottabb legyen, és ne csak – az egyébként szívesen fogadott – német beruházások domináljanak.

Franciaország ekkor már partner volt ezekben a törekvésekben. A kilencvenes évek elején a régiónak szánt francia ipari beruházások fele például Magyarországra érkezett (mint olyan

országba, amely a piacgazdaság kiépítésében a legtovább haladt a szovjet uralom idején), s a francia ipar csak innen kiindulva lépett tovább a többi közép-európai piacra. A francia–lengyel stratégiai kapcsolatok hosszú múltra tekintettek vissza, s a versailles-i békerendszer óta a Magyarország körüli országokkal is hagyományos volt az együttműködés, a magyar nyitás azonban új felismerés eredménye volt, meghaladta a történelmi beidegződéseket, új korszakhoz új szövetségi politikát rendelt francia oldalról is. Ennek volt eredménye az ipari beruházásokon kívül például a budapesti impozáns Francia Intézet felépítése is.

A kezdeti fellángolás után: rutin és konfliktusok a 2000-es években

A rendszerváltás lendülete a csatlakozási tárgyalások, majd a közös uniós együttműködés éveit alatt megcsappant, a lelkesedést a mindennapos realitások józan felismerése váltotta fel. A francia magántőke kihasználta az evidens lehetőségeket, az állam azonban nem lépett fel a kilencvenes években látott ambiciózus módon a politikai-gazdasági befolyás növelése érdekében.

Franciaország térségbeli érdeklődése a kezdeti lendület után megtorpant, a kezdeti pozíciószerezés után profilját tisztította, néhány érdekeltségét feladta (lásd a magyar élelmiszeripart), megelégedett a meglévő piaci részesedéssel. Figyelme a gazdasági nehézségek legyőzésére, Európán kívüli befolyásának érvényesítésére irányult. Mivel Európán belül – különösen a gazdasági válság idején – nagyobb sikerekre nem számíthatott, a krónikus költségvetési deficit miatt Németország jó szándékára kellett hagyatkoznia, defenzívába szorult, és olyan területeken nyitott, amelyek több sikerrel kecsegtettek. A kétezres évek elején Franciaország látványosan visszatért az észak-atlanti szövetségbe, a neokonzervatív politikának megfelelően a korábbiaknál nagyobb szerepet vállalt a világ – számára stratégilag fontos – régióiban. Kifejezetten aktív volt a líbiai háborúban, és a korábbinál bátrabban vállalta fel a szubszaharai fegyveres konfliktusok kezelését. Természetesen ezek a katonai akciók hozzájárultak a francia gazdasági érdekek védelméhez is, mint az atomenergia szektorában uralkodó Areva uránbányáinak biztosítása, a Total érdekeltségeinek védelme stb.

Franciaország és Közép-Európa országai között a kölcsönös előnyöket nyújtó együttműködési formák mellett a kezdeti lelkesedés után jelentkeztek az egymásnak ellentmondó érdekek, illetve az ebből származó konfliktusok. Nyilvánvalóvá vált, hogy a szovjet befolyás alól történő megszabadulás után néhány kelet-közép-európai tagállam minimum ugyanolyan fontosnak tartja az atlanti kapcsolatokat, mint a kitárgyalt európai csatlakozást. 2003 februárjában néhány északi EU-tagjelölt a kibontakozó iraki válság ügyében a hangoztatott francia fenntartások helyett inkább USA-párti megnyilatkozásokat tett. Chirac elnök ezért tette meg híressé vált kiszólását, miszerint „okosabban tették volna, ha csendben maradnak”. Az a tény, hogy a francia elnök 2004 februárjában, a „Big Bang-csatlakozás” hajnalán Budapestet választotta a térséget illető nagy európai beszédének színhelyéül, minden bizonnyal következménye volt annak, hogy Lengyelország és a balti államok buzgón kiálltak az amerikai intervenció mellett.

A stratégiai nézeteltérések mellett gazdasági téren is jelentkeztek az eltérő érdekek. A közép-európai országok az egyre fejlettebb, egyre nagyobb hozzáadott értéket termelő beruházásokat várták, Franciaország pedig a magas munkanélküliség okozta szociális feszültségek és az érdekvédelmi szervezetek erőteljes fellépése közepette ódzkodott az ilyen

befektetői lépésektől. Gondot okozott a kelet-közép-európai munkavállalók francia piacon – elsősorban a szolgáltatások területén – történő megjelenése is. Az olcsó közép-európai munkaerő feltűnése már rögtön a „Big Bang”, az új demokráciák 2004-es csoportos csatlakozása után problémaként jelentkezett, amikor is a „lengyel vízvezetékszerelő” szitokszóvá, a szociális dömping megjelenési formájává vált Franciaországban, rossz hangulatot teremtve a 2005-ös európai alkotmányozási vitához is. A feszültségeket azóta is elsősorban az okozza, ha az olcsóbb munkaerő után a munkásokat kiközvetítők és alkalmazók nem fizetik ki a fogadó ország normái szerinti béreket és terheket, így nem tisztességes előnyt élveznek.

A stagnálás elnöki periódusai után új remény: Emmanuel Macron

Az új francia elnök örökölte a Keletre történő iparáttelepítés, delokalizáció problémáját, s az olcsó közép-európai munkaerő mind tömegesebb megjelenése okozta elégedetlenséget a francia munkavállalók körében. Figyelmeztetés volt számára a Whirlpool esete, amely az elnökválasztási kampányban nagy szerepet kapott. A multinacionális vállalat ugyanis Amiens melletti üzemének bezárása, a kétszáznál több alkalmazott elbocsátása, a termelés Lengyelországba telepítése mellett döntött. A szakszervezeti tiltakozások nyomán a választási kampány főszereplői intézkedéseket ígértek a helyzet kezelésére. A megválasztott Macron-adminisztrációnak komoly politikai és pénzügyi erőfeszítésekre volt szüksége, hogy az alkalmazottak sorsát rendezze, és más, életképes termelést hozzon a helyszínre.

Az új elnöki csapat eredményeket akart elérni a szolgáltatásimport területén is, így született kompromisszumos megállapodás az 1997-es EU-irányelv módosításáról 2018 őszén az Európai Unió Tanácsában. Az új irányelv egyrészt garantálja, hogy egy országban a különböző formában foglalkoztatottak egyenlő elbánásban részesüljenek, ugyanakkor az unión belüli szolgáltatások szabad mozgása is megvalósulhat. A közlekedési szférát egyelőre kihagyták a megállapodás hatálya alól, mert az érdekek itt nagyon élesen szembenállnak egymással, s a szakértők is nehezen tudják a kérdést megközelíteni (a szféra természetéből következően nehéz meghatározni, hogy a közlekedésben és szállításban közreműködők mikor melyik tagállam munkaügyi illetékessége alá tartoznak).

A fenti problémák kezelése a hírek szerint központi helyet foglalt el a megválasztott francia elnök és a visegrádi négyek felső szintű találkozásán, miközben deklarációk szintjén a kapcsolatok dinamizálására vonatkozó szándékok fogalmazódtak meg. A frissen megválasztott francia elnök a 2017 júniusában rendezett Európai Tanács margóján találkozott a visegrádi miniszterelnökökkel. Emmanuel Macron már a találkozó előtt kritizálta „egyes európai vezetők” magatartását, akik „háttal fordítanak Európának”, nem tisztelik az értékeket, csak cinikus megközelítéssel a források elköltésére koncentrálnak. Az ilyen beharangozó után nem meglepő, hogy egyes tárgyalópartnerek fenntartásokkal fogadták a francia álláspontot.

Az a tény, hogy ezen a francia–V4 csúcson a stratégiai érdekek helyett egy – a francia közvéleményt foglalkoztató – munkaerőpiaci részkérdés uralta a megbeszéléseket, rámutat arra a gondra, amellyel a 21. század politikusai küzdenek, vagyis a pillanatnak való megfelelés kényszerére. A négy-öt éves választási periódusok nehezen engedik meg a távlatokban, víziókban való gondolkodást, a hosszú távú állami érdekek képviseletét. A tömegkommunikáció tartalmának és eszközrendszerének fejlődése egyre szélesebb köröket von

be a döntéshozatalba, legalábbis a választások időszakában, s az egyszerű, a többség által jobban érthető – sokszor meghatározhatatlan források által manipulált – üzenetek jobban célba érkeznének, mint a megalapozott szakmai érvelések. Könnyen kialakulhatnak olyan kommunikációs buborékok, amelyeknek inkább a virtuális világhoz van közüik, s nem a valósághoz. A politikusok ilyen körülmények között gyakran még akkor is a virtuális világ által követelt magatartásnak kénytelenek megfelelni a választópolgárok, a közvélemény nyomásának engedve, ha egyébként látják, hogy a hosszú távú érdekek mást követelnének. Véleményem szerint ebben a csapdában vergődnek a francia–V4 kapcsolatok is.

Közös érdekek a francia elnök Európa-politikájának meghirdetése, a Sorbonne-beszéd alapján

A vázolt nehézségek ellenére mégis milyen perspektívájuk lehet a francia–V4 kapcsolatoknak? Vegyük sorra, milyen szerepük lehet a visegrádi országoknak a francia elnök Európára vonatkozó – a Sorbonne Egyetemen 2017 szeptemberében részletesen kifejtett – víziójának megvalósításában.

Egyértelműen pozitív fogadtatásra találhat Macron elnök felvezetése, miszerint az európai építkezésben a szinte polgárháborús belső harcok helyett egy „Erős Európa” megvalósítására kellene koncentrálni. Meg kell jegyezni, hogy a 2011-es magyar uniós elnökség szlogenjeként maga Orbán Viktor miniszterelnök választotta az „Erős Európa” célkitűzést.

Az európai közös szuverenitás erősítésének a francia elnök szerint hat kulcskérdése van.

I. A biztonság megerősítése, ami az európai közös védelemtől a kibertér jobb ellenőrzéséig számos területre kiterjed.

Itt elég egyértelmű a helyzet: a visegrádi államok üdvözlötték a közös európai védelem erősítését, a hadseregek együttműködésének intenzifikálását. Az Európa Tanács kiberbűnözés elleni egyezményének pedig nem véletlenül „budapesti egyezmény” a neve, a visegrádi országok ezen a téren is aktívak a szabályok kidolgozásában és betartatásában.

II. Európa külső határainak – az értékek tiszteletben tartása melletti – ellenőrzése.

Talán ez a legtöbb vitát kiváltó és a legtöbb félreértést generáló kérdés. Magyarország még a 2015 nyarán bekövetkezett szárazföldi migrációs és menekülthullám előtt felhívta a figyelmet arra, hogy a mediterrán térségben jelentkező problémára csak az egész európai kontinens közös fellépése lehet a válasz. A szerző, aki ebben az időben az Európa Tanács melletti magyar állandó képviselőt vezette, egyedül maradt annak a máltai javaslatnak a támogatásában, amely a szervezet 2015. évi – májusi – miniszteri értekezletének napirendjére kívánta venni a kérdést. Az ukrainai fejlemények teljesen elterelték a tagállamok figyelmét ennek az egyre égetőbbé váló problémának a megoldásáról. Az alapvető visegrádi megközelítés a válság súlyosbodásának idején is az volt, hogy először a határok ellenőrzésére kellene koncentrálni, s csak utána foglalkozni a már bejutottak és a jövőben

beutazni szándékozók elosztásával. Ma sincs igazán eltérés a mérvadó francia és visegrádi álláspontok között: mindenki egyetért az életüket mentők oltalmazásával, a gazdasági bevándorlás megszüréseével, a menekülők anyaországainak stabilizálásával, illetve a gondok helyben történő megoldásával.

A fő problémát az okozza, hogy a kérdés a politikai kommunikáció egyik fő témája lett a legtöbb európai országban. Egyes európai vezetők a hangsúlyt a határok védelmére, mások a határokon bejutott tömegeknek a szolidaritáson alapuló elosztására tették. Az álláspontok elszakadtak a valóságtól, a kommunikációs, virtuális térben a végletekig túlzásokba estek, felnagyították a megközelítések közötti eltéréseket, miközben a hatóságok mindenütt a közös európai szabályoknak és értékeknek próbáltak megfelelni ténykedésük során. Az érzelmek lecsendesülése, az egyes tagállami választások utáni nyugodtabb helyzetben, az Iszlám Államhoz köthető terrorcselekmények ritkulása után remélhető, hogy a közös európai cselekvésben és politikai megközelítésben is végre a valós érdekek és értékek érvényesülnek, aminek már ma is számos jele tapasztalható. Megállapítható tehát, hogy a francia elnök által felvázolt cselekvési terv második pontját illetően sincs tényleges vita a felek között.

III. A biztonság megerősítése az európai külpolitikai együttműködés által, mely célul tűzi ki a válságövezetek stabilizálását, ezen országok megsegítését, különösen az oktatás, az egészségügy és az energiapolitika terén. Ez a pont egyenesen következik az előzőből.

A visegrádi országoknak történelmi okokból természetesen kisebb az affinitásuk az Emmanuel Macron által felvázolt afrikai partnerségi politika iránt, de éppen a migrációs kihívások erősítették meg az ő érzékenységüket is ezen a téren, s meggyőződésüket, hogy a korábbiaknál jóval intenzívebben kell részt vállalniuk ezekből az erőfeszítésekből.

IV. Az európai szuverenitás biztosítása terén a francia elnök szerint a fő feladat az ökológiai kihívásoknak való megfelelés, az európai energiapiac egységesítése, az összeköttetések minél szélesebb körű kiépítése, az élelmiszer-ellátási önállóság kapacitásainak megőrzése.

A közép-európai országokban is egyre terjed a nem szénhidrogén-alapú és a megújuló energiaforrások kiépítése, az energiaforrások közötti összeköttetés javítása pedig kifejezetten prioritás ebben a régióban, már csak az orosz függőség csökkentése érdekében is. A közös agrárpolitika alakítását illetően pedig az unión belül talán Magyarország a francia elképzelések legfőbb támogatója, tehát a negyedik pontot illetően sincsenek összebékíthetetlen álláspontok.

V. Az európai digitális forradalom megvalósítása, ami kiterjed a közigazgatásra, a gazdaságra, a társadalmi élet minden területére.

A 2004-ben csatlakozott tagállamok nem hátránnyal, inkább előnnyel indulnak ezen a téren, mivel 21. századi fejlődésük során átugranak egyes fejlődési szakaszokat. Elég csak arra gondolni, hogy a vezetékes telefónia hálózatának szerény kiépítettsége miatt a mobiltelefonok

használata ezekben a tagállamokban elterjedtebb, mint sok – náluk fejlettebb – tagállamban. Franciaországnak is némi késlekedést okozott az internet kiépítésében, hogy ezzel le kellett mondani a maga korában forradalmi, ám később elavulttá váló Minitel-rendszerről. Megállapítható tehát, hogy a visegrádi országok ezen a téren is partnerek, sőt egyes területeken mozgatóerők is lehetnek.

VI. Az európai szuverenitás fő záloga végül a gazdasági-pénzügyi erő, amelynek biztosítása részben az előző feladatokból fakad. A francia elnök itt nagy szerepet szán az eurózóna körüli centrumnak. Fontos feladatnak tartja a munkanélküliség – amely az eurózónában minden ötödik fiataalt sújt – csökkentését, egy hosszú távú gazdaságpolitikai stratégia megvalósítását, az adópolitika harmonizálását és közös szociálpolitika elfogadását.

A gazdasági-pénzügyi fejlődés elősegítése természetesen a visegrádi országokban is prioritás. Gazdaságuk dinamikája – részben a közösségi segítségnek, részben a sokszor lemondásokon alapuló modernizálásnak köszönhetően – az uniós átlagnál magasabb. A gazdasági fejlettség különböző stádiumaiból azonban komoly eltérések is fakadnak: például az eurózónához csatlakozás csak komoly előkészítés után lehet eredményes és mindenki számára előnyös, de a munkanélküliség problémája is máshogy jelentkezik ebben a régióban. Európa keleti és nyugati felének egyesítése hatalmas történelmi tett, de főként ezen a gazdasági területen hordoz még fel nem oldott ellentmondásokat, amelyek kezelése türelmes hozzáállást követel. Így lehet elérni a kompromisszumos megoldásokat például a korábban említett közvetített munkaerővel kapcsolatban is. Folytatni kell az egyeztetéseket az olyan területeken, ahol egyelőre nincs közösségi politika, de fontos hatása van az egységes gazdasági fejlődésre, mint az adópolitika. A társasági adót illetően például jelentősek az eltérések a tőkeexportőr és a beruházásokat fogadni szándékozó országok között, de ez nem csak kelet–nyugati probléma (lásd a nyugat-európai „adóparadicsomokat”). A visegrádi országok ugyan intenzíven törekednek a csatlakozáskor meglevő történelmi gazdasági-szociális hátrány ledolgozására, de ez csak igen lassan megy, így számítani kell arra, hogy a harmonizálási törekvések mind a munkabérek, mind a szociális ellátások terén hosszú időt vesznek igénybe. A hatodik pontot illetően tehát számolni kell az eltérő megközelítésekkel, a következő pénzügyi költségvetést illető vitákkal, de ezek az eltérések hosszabb távon eredményesen harmonizálhatók. Franciaország számára mindenképpen előnyös, ha erősíti gazdasági együttműködését a térséggel, hiszen az elősegíti a francia termékeknek erre az el nem hanyagolható piacra jutását, az itt található kreativitás pedig hozzájárul a francia termelés hatékonyságának növeléséhez.

A kereskedelem a visegrádi országokkal minden bizonnyal javítható, hiszen Franciaország Magyarországon csak a hetedik, Csehországban és Lengyelországban ötödik, Szlovákiában pedig csak a harmincadik (!) partner. A tőkebefektetéseket illetően Franciaország az ötödik Magyarországon és Csehországban, és csak a tizenharmadik Szlovákiában. Lengyelországra – piaca, lakossága nagysága miatt is – nagyobb francia figyelem jut, a hivatalos számok szerint Franciaország a 3-4. befektető, de a leányvállalatok hozzájárulását leszámítva már a második Németország mögött. (Innen is látható, hogy a fenti számokat némileg torzíthatja a kereskedelmi és beruházási tevékenységek multinacionális jellege, amikor a forgalom ugyanannak a vállalatnak másik országbeli vállalatán keresztül zajlik.)

Közös érdekek fedezhetők fel Macron elnök azon tézisével is, hogy az Unió legfontosabb összetartó ereje a közös kulturális-tudományos-oktatási háttér, amelyet a soknyelvűség csak erősít. A visegrádi országok mindegyike síkra száll a közös kulturális értékek megőrzését illetően; a soknyelvűségben lehetőséget látnak a domináns hatalmak befolyásának diverzifikálása és az ellensúlyok képzése érdekében tett erőfeszítések segítségével; az oktatási együttműködést pedig az európai építkezés sikerágazatának tartják. Franciaország nem feledheti el, hogy a kilencvenes években milyen nagy energiával és hatékonysággal járult hozzá a francia kultúra, nyelv és közigazgatási szemlélet közép-európai elterjesztéséhez. Nem kellene ezeket az eredményeket és a franciaszimpatizánsokat veszni hagyni, magukra hagyni. E sorok írója meglehetősen egyedül érezte magát a kezdetekben, amikor az Európa Tanácsban kezdeményezte a frankofón nagyköveti csoport megalakítását.

Az Európa jövőjére vonatkozó elképzelések közül csak egyetértéssel találkozhat a francia elnök azon szándéka is, hogy a feltételek megteremtése után sort kell keríteni a Balkán országainak európai integrációjára is, ami a kontinens stabilitásának és biztonságának fontos faktora.

Az európai politikai tér fejlődését, a következő európai választásokra történő felkészülést illetően a francia elnök elképzelései elsősorban a jelenlegi európai pártcsaládokban kerülnek valószínűleg megvitatásra, s nem kelet–nyugati politikai keretekben.

Demokráciadeficit mint a kapcsolatok fejlesztésének akadályá?

A Sorbonne-beszéd összegzése jól demonstrálja, hogyan akadályozza meg a virtuális, kommunikációs világ a valós érdekek által indokolt folyamatokat: a végkövetkeztetés legfontosabb állítása, hogy a bizonyos tagállamokban felfedezni vélt antidemokratikus tendenciák az európai építkezés végét jelzik, így a legfontosabb feladat ezek leküzdése és a demokrácia megőrzése.

Kétségtelen, hogy a politikai rendszer az Európai Unió államaiban eltéréseket mutat, az európai értékek, a demokrácia definíciója azonban elég homályos az *acquis communairesben* (közösségi jogban). Nem véletlen, hogy még a lisszaboni szerződés életbe lépése után is nagy nehézségekkel találkoznak az európai intézmények a demokratikus vívmányok számonkérése terén. Az európai pártcsaládok sem értenek egyet a pontosan követendő modellben, még saját berkeikben sem. Amíg szabadok a választások, működik az igazságszolgáltatás és leválthatók az aktuális kurzus pártjai a hatalomból, nehéz azt állítani, hogy valamely állam vezetése úgy lépte át a demokrácia határait, ami miatt nincs többé helye az európai családban. A harmincas évek Európájának emlegetése így inkább megbélyegzésnek tűnik, s nem a tényleges helyzet elemzésének.

Az Európa Tanács szakértői és politikai monitoringmechanizmusai éveken át tartó vizsgálatuk során sem találtak olyan elemeket a magyar politikai rendszerben, amelyek súlyos aggodalomra adnának okot a demokrácia állapotát illetően. A lengyel alkotmánybírósági állapotokkal kapcsolatos, a Velencei Bizottságban megfogalmazott vélemény – amelyet maga a lengyel kormány kért – sem vezetett olyan eredményre, mely egyértelmű képet alkotott volna a kialakult helyzetről. Az Európai Parlamentben is indultak vizsgálatok a lengyel

és magyar intézkedések nyomán, de ezek még folyamatban vannak, s erősen pártpolitikai dimenziót kaptak. Nincs tehát olyan egyértelmű álláspont, amely e két országnak a politikai kommunikáció terében a „nem kellően demokratikus” skatulyába történő besorolását indokolná.

Azt se feleddjük el, hogy az egységesítési folyamat ellenére ma még nem tartunk az Egyesült Európai Államok modelljénél, a tagországok szuverenitásuknak még mindig kis százalékát gyakorolják a többiekkel közösen. Ezt a tényt néhány politikus és média gyakran elfedi a közvélemény előtt, amely azután egyes negatív jelenségek láttán Brüsszelt okolja saját vezetői helyett.

A migrációs kérdés vizsgálatánál láthattuk, hogy a tényleges cselekedetek és a kommunikációs világ elemei mennyire távol esnek egymástól. A visegrádi négyek álláspontja a teendőket illetően nem sokban különbözik az őket leghangosabban bírálókétól. Az más kérdés, hogy miért vállalják el tudatosan a fekete bárány szerepét, mert ebben minden bizonnyal belpolitikai szándékok is vezérlik őket. Ugyanennyi erővel megtehetnék, hogy besimulnak az általános európai közbeszédbe, és hangoztatnák a befogadás értékeinek tiszteletét. Elfogadhatnák a már bejutottak kvóták szerinti újra és újra elosztását, hiszen erőszakkal sem lehetne a válságövezetekből érkezetteket arra kényszeríteni, hogy olyan országban maradjanak, ahol nem szeretnének élni. Ha mégis kényszerítenék őket, akkor az az egyik legfontosabb vívmányt, a személyek szabad közlekedésének elvét sértené, és a schengeni rendszer végét jelentené. Márpedig ez a szabad helyváltoztatás talán az európai közvélemény számára a legkönnyebben érthető vívmány, a válasz arra, hogy mi is az európaiságból fakadó legnagyobb szabadságélmény.

Az európai közös építkezés népi megvitatásáról szóló javaslat is szép és konstruktív, mint ahogyan az volt az európai „alkotmányról” folytatott vitasorozat is, de annak is az volt a tanulsága, hogy ilyen bonyolult témáról igen nehéz olyan következtetésekre jutni, amelyeket minden tagállam közvéleménye elfogad. Emlékezzünk csak az ilyen referendumokra, amelyek a „rég” tagállamokban jártak kudarccal, miközben a közép-európai „új” tagállamok polgárai még mindig a leginkább Európa-pártiak. Sokkal inkább a megtalált szabadság, mint a kohéziós alapok juttatásai miatt, hiszen például az Erasmus-program sokkal kézzelfoghatóbb számukra, mint a különböző területekre beérkező felzárkóztatási alapok. Nem kellene tehát abból sem ideológiai kérdést csinálni, hogy melyik tagállam milyen mértékben lelkes az ilyen vitasorozat iránt.

Állításom tehát az, hogy a politikai kommunikáció világa bizonyára hasznos minden fél számára – hiszen különben nem így építenék fel a téziseket –, de a közös érdekek feltérképezésénél nem ebből a virtuális világból kellene kiindulni, hanem az érintett európai államok tényleges érdekeiből. Több közép-európai országban az a virtuális kép él a francia vezetésről, hogy az általuk ismert sematikus politikai palettán a szélsőséges liberális álláspontot fogadja el. Nem veszik észre, hogy a legutóbbi választások – legalábbis időlegesen – felülírták az eddig ismert képleteket, az új parlamenti többség elfoglalta a központi erőteret, amivel egyelőre sem a hagyományos bal-, sem a jobboldal nem tud még mit kezdeni. Hasonló elképzeléseket fejtett ki egyébként néhány éve a magyar miniszterelnök is, miszerint a stabil kormányzás záloga ennek a központnak az elfoglalása.

V4: lehetőség az európai építkezésben betöltött francia szerep erősítésére

A fentieknek megfelelően mind Franciaországnak, mind a visegrádi négyeknek el kellene fogadniuk, hogy szükségük van egymásra, a kapcsolatokat erősíteni kell, ami hozzájárul majd a félreértések tisztázásához is. Arra sem érdemes játszani, hogy a közép-európai partnerek közötti álláspontkülönbségek majd kioltják a közös érdekek megjelenítését. A Visegrádi Együttműködés többek között annak köszönheti életerejét, hogy nem intézményesült, nem kényszerítette a tagállamokat olyan álláspontok elfogadására, amelyekkel nem értettek egyet. Eltérő felfogás esetén azt a témát mellőzték, s a közös érdekekre koncentráltak. Látható, hogy az Európai Unió belül ezek a regionális együttműködések fontos szerepet játszanak az álláspontok artikulálásában, könnyebb ilyen előzetes regionális egyeztetések után harmonizálni 28 ország érdekeit, mint egyenként számba véve azokat.

A Sorbonne-beszéd szerénységet tükröző momentuma volt az a megállapítás, hogy Franciaország nem törekedhet olyan domináns szerepre, amely diktálhatná a tagállamoknak, mit kell tenniük, és mit nem, de törekedhet a dinamizálást elősegítő kezdeményezések megtételére. A közép-európai államok is tisztában vannak azzal a pozitív szereppel, amelyet a francia–német tengely eddig is játszott az európai építkezésben, s amely szerep a brexit, az egyik nagy tagállam távozása után csak erősödhet. Ezt a vezető szerepet azonban a többiek érzékenységeinek és érdekeinek tiszteletben tartásával kell játszani, és nem dominálhat a korábban említett „okosabban tették volna, ha csendben maradnak” hozzáállás. Az ilyen érzelmi megközelítés ma sem vezethet eredményre, ezért nem célszerű például a 2017. júniusi csúcstalálkozó ellentéteket feltáró jellegéből arra a következtetésre jutni, hogy az ellenkező álláspontot képviselő államokat ki kellene zárni a felső szintű tárgyalásokból, ki kellene hagyni például a térséget érintő látogatásokból.

A visegrádi négyek csak egyetérthetnek a macroni összegzés második állításával, amely szerint a demokrácia és a jogállamiság mellett erősíteni kell a közös piac eredményeit, egyszerűsíteni és így hatékonyabbá tenni a mechanizmusokat, mert a konvergencia térsége jobban fogja szolgálni a tagállamok érdekeit, mint az egymás közötti verseny. Ez is olyan terület, ahol érdemes lenne a 2004-ben csatlakozottak véleményét fokozottan figyelembe venni, hiszen még mindig friss szemmel néznek a mechanizmusokra, így sok hasznos javaslatuk lehet.

Felsorakoztattuk a francia–V4 együttműködés erősítése mellett szóló érveket. Történelmi mulasztás lenne a feltárulkozó, kölcsönös előnyöket nyújtó lehetőségek ki nem használása. Optimizmusra ad okot, hogy például francia–magyar viszonylatban annak ellenére is megmozdultak a dolgok, hogy az ideologikus, virtuális térben igen nagyok még az ellentétek. A párbeszéd felvétele, az európai ügyek miniszterének, illetve a külügyminisztérium illetékeseinek budapesti látogatása reményt ad arra, hogy nyugodtabb időszakban, például a magyar választások után új fejezet nyílhat a kapcsolatokban.